

ФІЛОСОФІЯ РЕЛІГІЇ PHILOSOPHY OF RELIGION

УДК 1:13-2:84, 526

DOI <https://doi.org/10.26661/hst-2022-12-89-11>

ТРАНСФОРМАЦІЯ САКРАЛЬНОГО ПРОСТОРУ ЧЕРЕЗ ЧУДОТВОРНІ ІКОНИ ЯК ІМПЛІМЕНТАЦІЇ ДУХОВНОЇ ОПОРИ ГАЛИЧАН

НАДІЯ, РУСКО¹

Анотація

Постановка проблеми. Актуальність статті обумовлена специфікою впливу галицького сакрального простору на формування релігійної ідентичності українців. За останнє десятиліття спостерігається потужний спалах наукового й суспільного інтересу до історії християнізації України, церкви, релігійних традицій та найбільшого дослідження потребують саме Галицька духовна традиція. Проблемне поле інтерпретації Галицького сакрального простору розглядається через імпліmentaційний та духовно-праксеологічний аспекти. Мета статті – визначити роль галицьких чудотворних ікон у духовному світогляді, ціннісних орієнтаціях та як вони відображають і трансформують сакральний простір трансцедентного. Новизна статті визначається тим, що уперше глибоко досліджено національні особливості сакральної спадщини Галичини її вплив на ціннісно-моральний потенціал та антропологічні особливості формування релігійної об'єктивації Західного регіону України. Сьогодні коли Україна перебуває перед новими викликами релігійного, філософського, політичного, економічного виміру, дуже важливо є через дослідження проблематики духовної спадщини показати роль ціннісних, сакралізованих, трансцедентних чинників у формуванні національного *sakrumu*. Сакральні сигнатури української ментальності репрезентують сакральну сферу національної ідентичності. В цій статті стверджено, що ідейноестетична домінанта душі культури, світоглядно-ментальний стрижень філософії та естетосфери української національної культури унаочнюється, візуалізується в сакральних чудотворних іконах. З'ясовано, що вони мають не лише самобутній, неповторний культурний зміст та форму, а й власну духовну територію, де утверджують і виявляють традиційні цінності метафізики культури, упорядковуючи етнокультурний Космос, зокрема, Галич перебуває під Сигнатурою Богородиці. Активний пошук людством найоптимальнішого способу збереження своєї ідентичності у процесі інтеграції культур спонукає особистість, спільноти шукати духовний стержень власної ідентичності, сферу, де людина відчуває себе суверенною і захищеною. Такою сферою є сакральна царина, де людина співвідносить себе з фундаментальними духовними цінностями, Абсолютом, з вищими смислами, національними святинями, дорогими серцю джерелами свого становлення.

Ключові слова: сакральний простір, чудотворні ікони, Галичина, релігійна ідентичність.

Постановка проблеми. Однією з фундаментальних проблем сучасного релігієзнавства та історії філософії є пізнання сакральної історії Галичини, осмислення її духовного досвіду, який упродовж тривалого часу визначав культурно-цивілізаційний поступ. Сакральна спадщина, набута в стародавні часи, опредмечена в численних археологічних пам'ятках, ритуальних каменях, скельних святилищах, священних печерах, петрогліфічних комплексах, духовних творах, трансформувалась у міфи, легенди, звичаї, традиції, родинні, календарні, у тому числі й християнські обряди. У зв'язку з цим предметним полем

дослідження сакральної історії є не тільки історія фактів, але й, за М. Вебером, історія цінностей, яка передбачає наявність позачасової реальності, що не змінюється в часі й просторі. Історія людей постає як історія людського духу, вираженого в культурі (М. Вебер, 1990, с. 89).

На думку відомого німецького філософа Ф. Шеллінга, стародавні народи набували своєї етнокультурної ідентичності тільки з оформленням своїх міфологічних, релігійно-світоглядних уявлень: «Вони стали самими собою лише разом з їх релігією. Народ здобуває релігію не в історії, навпаки, релігія визначає його історію або, точніше мовити, вона не визначає історію, а є його долею» (Ф. Шеллінг, 1989, с. 323). Архетипова структурованість постає специфічним проявом глибинних інтенцій світоорієнтації в межах базисної загальнолюдської формули «подолання

Corresponding author:

¹ Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу (м. Івано-Франківськ, Україна)
E-mail: nadiia.rusko@nunge.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8962-6004>

смерті, ствердження життя, прагнення до безсмертя». Ці фундаментальні інтенції людини лежать в основі світоглядних інваріантів і становлять ту вертикаль, на яку «накручується» спіраль духовного розвитку людства. За певних історичних умов актуалізуються через сучасну свідомість і особливим чином втілюються у фундаментальні світоглядні орієнтири.

Аналіз досліджень і публікацій. Філософські та релігієзнавчі аспекти синтезу сакрального простору в імпліцитній формі вивчали В. Кононенко, Л. Филипович, І. Остащук, В. Личковах, І. Богачевська. Проте, філософські ознаки сакрального простору Галичини майже не вивчені.

Мета дослідження – визначити роль галицьких чудотворних ікон у духовному світогляді, ціннісних орієнтаціях та як вони відображають і трансформують сакральний простір трансцендентного.

Виклад основного матеріалу. Філософською проблемою, яка вийшла за межі академічної дискусії, підштовхнула її учасників до крайніх позицій і водночас мала великий вплив на теорію та практику храмового будівництва, було питання про засади формотворення сакрального простору у зв'язку зі розумінням святості та в сучасному світі. Святість, зрозуміла у понятті священного, означає протистояння світському.

Український Sacrum – сфера святого, священного, освяченого – розкривається через ідею світовідношення як СВЯТОВІДНОШЕННЯ, що визначає сакральні горизонти етнокультури, в тому числі світогляду, ментальності, фольклору, мистецтва – зазначає (Личковах, 2003:125). Світ сприймається тут як «свято», а святість і святковість збігаються не лише етимологічно, а й буттєво, екзистенціально, феноменологічно. Переживання «одвічних» святостей набувають метарелігійного характеру, бо поширюються на світ-в-цілому, природу, культуру, «життєвий світ» людини. У неklasичному розумінні Sacrum протистоїть буденному, повсякденному, пересічному, виходячи за межі профанного як у практичному, так і теоретичному сенсах.

Міфологія, релігійна свідомість, художня творчість відтак спираються на сакральні горизонти «святотвідношення», що виявляються через архетипи, хронотопи, сигнатури української культури. В архетипах закріплені «першообрази», точніше «першосмисли» чи «прасимволи» етнокультури. У хронотопах узагальнюються часово-просторові характеристики етнонаціонального буття, світовідношення, художньої образності. Сигнатури ж

знаково-символічно позначають глибинні сенси, духовні принципи організації етнокультурного простору, переживання вищих цінностей як святостей.

Відтак у «життєвий світ» людини поміж Землею і Небом філософ Гайдеггер розміщує екзистенціали Дому, Поля, Храму. Це топоси дійсного буття людини, що визначають горизонти її вкоріненості, «Край» її особистого і родового, етнонаціонального існування. Через це вони стають і концептами – категоріями філософії етнокультури. «Дім» позначає не лише обійстя, а й місце родової, родинної вкоріненості, місце зустрічі поколінь, домівку етнічного духу. «Поле» – це не просто довкілля, природне середовище, а «поле життя», той «рідний світ», в якому розгортається екзистенція людини у часопросторі природи. «Храм» – це топос Sacrum'у, місце зберігання духовних цінностей, присутність Неба на Землі. Кожна людина і кожний етнос повинні мати свій неповторний Дім, Поле, Храм, на чому ґрунтується і в чому реалізується будь-яка етнокультура і сакральний простір (Личковах, 2017: 23).

Особливим видом реалізації духовних цінностей є ікони, які відображають первісні архетипи, першообрази, ідеали добра. Важливу роль у нашому дослідженні становлять галицькі чудотворні ікони.

Музей історії Галича влодіє колекцією давньоукраїнського мистецтва, в якій важливе місце займає галицька ікона, котра є зразком пам'яток, що порівняно недавно утвердилися в науковій літературі, походять з території історичної Галичини та написані іконописцями переважно у XVIII-XX століттях.

Єдність людського й божественного створює портал для втілення дива, і хоча церква ставиться до цього досить обережно, все ж серед християн та їхніх духівників побутує думка, що чудо є демонстрацією Божої всемогутності, яка перевищує закони природи; воно служить зовнішнім знаком, що робить достовірною Божу дію. Людина, котра вірить у чудеса, демонструє не обмеженість, а просвітленість Святим Духом.

За останніми даними дослідників іконографії, в Україні налічується близько 350 ікон, які свого часу вважалися чудотворними. На Галичині й досі зберігаються оригінали і списки чудотворних ікон, усі вони – Богородичні образи, що пояснюється давньою традицією галичан просити заступництва в Матері Божої.

Шанування Богородиці на території Галичини набуло надважливого значення. У 1656 році свята Марія була проголошена покровителькою і королевою Речі Посполитої, упродовж XVIII ст. відбувалися численні коронування чудотворних ікон.

Учені відзначають дві причини всезагального поширення культу Діви Марії вже у ранньохристиянський період княжої Русі. Перша з них – віддання Києва і всієї руської землі під опіку Божої Матері (за часів святого Володимира та Ярослава Мудрого). Другою причиною стало прийняття Богородицею під опіку руського народу під час її з'явлення в Києві та побажання, що Вона хоче жити й оселитися у місці цьому. Таким чином, третім уділом Богоматері поряд з Константинополем та Римом ставав Київ. У Давній Русі Богомати не тільки була посередницею між Богом і народом, але й вважалася славою святих (Руско, 2019:130).

Типологічно прояви чудодіянь можна поділити на кілька груп, які будуть типовими для всіх розглянутих ікон:

1) масштабні чудеса, що поширюються на велику спільноту (переважно охорона від нападу чужинців, захист міста від нападників, захист під час облоги), виконання функції паладіуму (оборона Теробовлянського замку від нападу турків чудотворною іконою 1651 р.; захист Почаївського монастиря 1675 р.; захист від нападу татар – чудо Улашківської Богородиці 1678 р.); порятунок від епідемій (Кристинопільська Богородиця – молитовний хід 1770 р. проти епідемії холери);

2) «приватні» чудеса різного виду: порятунок із татарської неволі (визволення з неволі київського воєводи Яна Тишкевича 1626 р. молитвами до Бердичівського образу; повернення монаха Почаївського монастиря у XVII ст.); захист у битвах (Теробовлянська ікона, що відвернула загрозу смерті від єпископа Й. Шумлянського в битвах під Жванцем 1676 р. і під Віднем 1683 р.);

3) оздоровлення важкохворих і навіть воскресіння мертвих; порятунок від природних лих (повені, пожежі, моровиці, гради, напади хижаків тощо);

4) навернення іншівірців або покарання тих, хто сумнівається в чудодійній силі ікони чи навіть чинить святотатство (Богородиця Почаївська).

Семантика богородичного образу впорядковує сакральний простір духовного життя народу, світовідношення якого є свято-відношенням і вибудовує свій власний український SACRUM (В. Личковах, 2007, с. 3), де «після світотворення – то свято». Серед сакральних цінностей нашого

народу величне місце належить Матері Божій, яка в українській маріології символізує християнську любов, милосердя, святу славу Церкви і Матері.

Духовні й морально-психологічні виміри сигнатури Богородиці розкривають сакральну скарбницю української культури і є водночас пов'язаними з реальними характеристиками повсякденного життя. Богородична атрибутика висвітлює як вищі людські цінності, так і шляхи спасіння від гріховного, бездуховного, аморального побутування, яке засуджується як нечестиве. Сама Матір Божа являє собою наживовтілений Sacrum, бо цілковито «занурена у Господа», є Пресвятою Дівою, Владичицею, яку називають «Царицею Небесних Сил» (Личковах, 2007: 6). В акафістах Божій Матері детально перераховуються: а) її власні цнотливі чесноти; б) благодіяння, що даються вірним; в) допомога грішним у боротьбі за спасіння; г) захист країн та їхніх правителів.

Дослідник чудотворних ікон отець Николай Вояковський пише: «Пресвята Божа Мати об'являла над нашим народом свою опіку в такий спосіб, що в різних місцях на наших землях Вона об'являла чудотворну поміч у різних іконах, і таким чином творила по всьому краю не тільки твердині віри, але й водночас чудотворні ікони Божої Матері ставали вогнищами милосердя й любові Божої» (Вояковський, 1998: 27).

Святі образи і символи Богородиці живили собою історію українського іконопису, церковної архітектури, літературної проповіді, поезії та красного письменства, графіки і малярства. Художні зображення Божої Матері в Україні завжди переломлювались крізь традиції етнонаціональної ментальності, яка світоглядно і психологічно спиралася на принципи кордоцентризму, софійності, антеїзму. Характерна особливість українського православного сприйняття і відтворення образу Богородиці – її ототожнення з архетипом Матері: люблячої, страждаючої й жертвовної (як України землі). В сигнатурі Пріснодіві материнська любов поєднується з неперестанною опікою, а милосердя – з вічною Утіхою.

До Галицької чудотворної ікони яка, має зв'язок з чудотворною іконою княжих часів, вірня Прикарпаття ставилися з особливою пошаною. У 1303 році при заснуванні Галицької митрополії духівництво, яке мало осідок на Крилоській горі, чудотворну ікону Галицьку дещо пізніше переписує і залишає в Галичі для прийдешніх поколінь.

В етнопсихології галичан кордоцентризм корелює з феноменами очікування чуда, сподівання на диво, які породжують «метафізику дивовижності» й «естетику зачарованості» культурної душі українства (Личковах, 2017:22).

Серед найпопулярніших зображень Богородиці у Галицькому краю відомі такі:

- ікона Богородиці Успенського собору XII ст., яка особливо прославилася дивами зцілення;
- ікона Матері Божої Маріямпільської XVI ст.;
- коронована Домініканська Богородиця XIII ст.;
- Липівська чудотворна ікона XVIII ст.;
- Чудотворна ікона Матері Божої Неустанної Помочі XIII ст.;
- ікона Матері Божої Станиславівської XVIII ст.

Отже, Богородична ікона становить найбагатшу спадщину християнського іконографічного мистецтва, що стало підставою для формування традиції мандрівних ікон, які були у великому шануванні серед галичан. З часом довкола таких ікон з'явилися додаткові мистецькі елементи у формі різьбленого орнаменту рам та оправи ікон. Деякі ікони, які передавалися до храмів, ставали центрами відпустових місць. Тому існує ряд окремих молитовних звернень, присвячених саме чудотворним галицьким іконам, а також вервиця до Богородиці з Крилоса.

Висновки. Певний час саме Галич вважався столицею на західноукраїнських землях. Особливістю цього міста було створення осідку Галицької митрополії, яка мала позитивний вплив на формування національної свідомості цієї час-

тини українського населення. Церква в Україні ще біля витоків відрізнялася особливою набожністю вірян до святих місць: чудотворні ікони, джерела з цілющою водою, мощі святих, монаші обителі, місця явлінь Матері Божої... Це пояснюється тим, що віра потребує матеріальних проявів того, у що вірить людина, особливо стосовно того, що має відтінок надприродного. Таким чином, велика популярність святих місць серед паломників є цілком природним наслідком пошуку підтвердження власних переконань вірянами.

Серед найдавніших столичних міст східнослов'янського світу почесне місце займає місто Галич. У роки спустошення столиці українців Києва саме Галич був знаменом державності та християнської духовності, тут вирувало активне релігійне життя, народжувалися філософсько-теологічні трактати, будувалися численні святині. Галич став потужним релігійним центром, який відіграв важливу роль в утвердженні християнських моральних устоїв Східної церкви, а також сприяв утриманню від ополячення, розвитку власного іконопису, появи великої кількості чернецтва та монастирських комплексів.

Французький дослідник Ж. Дюбі писав: «Мистецтво – це промова до Бога, як літургія, як музика. Вона силкується викинути зайве, очистити, абстрагувати глибокі цінності, сховані у гущавині природи та Святому Письмі» (Ж. Дюбі, <https://publisher.in.ua/tovar/zhorzh-dyubi-dobasoboriv-mystetstvo-ta-suspilstvo-980-1420-rokiv/>). Середньовічний художник намагається відобразити абсолют, а науковець саме у міфологічно-релігійній площині криється сутнісний зміст становлення народу.

Список використаних джерел

- Вебер М. Избранное. 1990. 389 с.
- Вояковський Н. Шляхами наших прочан. Львів: Місіонер, 1998. 198 с.
- Дюбі Ж. Мистецтво та суспільство 980 – 1420 рр. – [Ел. ресурс]. – Режим доступу: <https://publisher.in.ua/tovar/zhorzh-dyubi-doba-soboriv-mystetstvo-ta-suspilstvo-980-1420-rokiv/>
- Личковах В. Sacrum як ідея ставлення до свята в українській філософії мистецтва. Філософська думка. 2003. № 1. С. 123-134.
- Личковах В. Сигнатура Богородиці як «покрова» національної єдності України // Філософія етнокультури і наукові стратегії збереження національної єдності України. Чернігів, 2007. С. 3-7.
- Личковах В. Філософія етнокультури – етнокulturологія – етнокulturографія // Українські культурологічні студії. 2017. № 5. С. 20-25.
- Осташук І. Сакральна символіка як об'єкт філософсько-релігійнознавчої рефлексії // Мультиверсум. Філософський альманах / Гол. Ред. Лях В. Вип. 8 (96). Київ, 2010. С. 182-193.
- Руско Н. Чудотворний образ Матері Божої Маріямпільської – цінна релігійна пам'ятка Галицького краю. Гілея: наук. вісник (філософські науки). Київ: Гілея. 2019. Вип. 141 (2). С. 128-131.
- Филипович Л. Етнологія релігії: теоретичні проблеми, вітчизняна традиція осмислення. Київ: Світ знань, 2000. 222 с.

Филипович Л. Українські релігійні стереотипи та їх вплив на процеси культурної ідентифікації сучасних українців: європейський та альтернативний вектори: доповідь на Міжнародній філософській конференції «Європа: об'єднавчі процеси і християнські цінності», Львів, 27-28 лютого 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.risu.org.ua/ukr/study/religstudy/article;27763/>.

Шеллинг Ф. Введение в философию мифологии. – Историко-критическое введение в философию мифологии. Кн.1. Сочинения: 2. Т. Ф. Шеллинг. 1989. Т.2 С. 323, 213.

References

Veber M. (1990). Yzbrannoe. 389.

Voiakovskiy N. (1998). Shliakhamy nashykh prochan. Lviv: Misioner.198.

Diubi Zh. Mystetstvo ta suspilstvo 980 – 1420 rr. –[El. resurs]. – Rezhym dostupu:<https://publisher.in.ua/tovar/zhorzh-dyubi-doba-soboriv-mystetstvo-ta-suspilstvo-980-1420-rokiv/>

Lychkovakh V. (2003). Sacrum yak ideia stavlennia do sviata v ukrainskii filosofii mystetstva. Filosofska dumka. № 1. 123-134.

Lychkovakh V. (2007). Syhnatura Bohorodytsi yak «pokrova» natsionalnoi yednosti Ukrainy. Filosofii etnokultury i naukovii stratehii zberezhennia natsionalnoi yednosti Ukrainy. Chernihiv.3-7.

Lychkovakh V. (2017). Filosofii etnokultury – etnokulturolohiia – etnokulturohrafia // Ukrainski kulturolohichni studii. № 5. 20-25.

Ostashchuk I. (2010). Sakralna symbolika yak ob'iekt filosofsko-relihiieznavchoi refleksii // Multyversum. Filosofskiy almanakh / Hol. Red. Liakh V. K. Vyp. 8 (96). 182-193.

Rusko N. (2019). Chudotvornyi obraz Materii Bozhoi Mariampilskoi – tsinna relihiina pamiatka Halytskoho kraiu // Hileia: nauk. visnyk (filosofski nauky). Kyiv: Hileia. Vyp. 141 (2). 128-131.

Fylypovych L. (2000). Etnolohiia relihii: teoretychni probemy, vitchyzniana tradytsiia osmyslennia. K.: svit znan. 222.

Fylypovych L. (2009). Ukrainski relihiini stereotypy ta yikh vplyv na protsesy kulturnoi identyfikatsii suchasnykh ukrainsiv: yevropeyskyi ta alternatyvnyi vektory: dopovid na Mizhnarodnii filosofskii konferentsii «Ievropa: obiednavchi protsesy i khrystyianski tsinnosti», Lviv, 27-28 liutoho 2009 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.risu.org.ua/ukr/study/religstudy/article;27763/>.

Shellynh F. (1989). Vvedenye v fylosofyiu myfolohyy. – Ystoryko-krytycheskoe vvedenye v fylosofyiu myfolohyy. Кн.1. Sochyneniya: 2 Т. F. Shellynh. Т.2 323, 213.

RUSKO, NADIIA – Candidate of Philosophical Sciences, PhD; Associate Professor of the Department of Social Sciences of the Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas (Ivano-Frankivsk, Ukraine).

E-mail: nadiia.rusko@nung.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8962-6004>

TRANSFORMATION OF THE SACRED SPACE THROUGH MIRACULOUS ICONS AS THE IMPLEMENTATION OF THE SPIRITUAL SUPPORT OF GALICHANS

Abstract

Abstract Statement of the problem. The relevance of the article is due to the specificity of the influence of the Galician sacred space on the formation of the religious identity of Ukrainians. Over the last decade, there has been a strong outburst of scientific and public interest to the history of the Christianization of Ukraine, the church, religious traditions, and the Galician spiritual tradition needs the most research. The problematic field of interpretation of the Galician sacred space is considered through the implementation and spiritual and praxeological aspects. The purpose of the article is to determine the role of Galician miraculous icons in the spiritual worldview, value orientations and how they reflect and transform the sacred space of the transcendent. The novelty of the article is determined by the fact that, for the first time, the national peculiarities of the sacred heritage of Galicia, its influence on the value and moral potential and anthropological peculiarities of the formation of religious objectification of the Western region of Ukraine were deeply investigated. Today, when Ukraine is facing new challenges of the religious, philosophical, political, and economic dimension, it is very important to show the role of valuable, sacralized, transcendent factors in the formation of national sakrumy through the study of the problems of spiritual heritage. Sacred signatures of the Ukrainian mentality represent the sacred sphere of national identity. This article asserts that the ideological and aesthetic dominant of the soul of culture, the worldview and mental core of the philosophy and esthetosphere of the Ukrainian national culture is envisioned and visualized in sacred miraculous icons. It was found that they have not only an original, unique cultural content and form, but also their

own spiritual territory, where they affirm and reveal the traditional values of the metaphysics of culture, organizing the ethno-cultural Cosmos, in particular, Halych is under the Signature of the Mother of God. Humanity's active search for the most optimal way to preserve its identity in the process of cultural integration encourages individuals and communities to search for the spiritual core of their own identity, a sphere where a person feels sovereign and protected. Such a sphere is the sacred realm, where a person correlates himself with fundamental spiritual values, the Absolute, with higher meanings, national shrines, dear to the heart sources of his formation.

Key words: sacred space, miraculous icons, Galicia, religious identity.

© The Author(s) 2022

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 10.07.2022

Accepted date 01.08.2022

Published date 11.08.2022

How to cite: Rusko, Nadiia. Transformation of the sacred space through miraculous icons as the implementation of the spiritual support of galichans. Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed.V. Voronkova. Zaporozhzhia: Publishing house "Helvetica", 2022. 12 (89). P. 98–103.

doi:<https://doi.org/10.26661/hst-2022-12-89-11>